

MİMAR SİNAN

(bk. SİNAN).

MİMAR SİNAN MESCİDİİstanbul'da
Mimar Sinan'ın kendi adına yaptığı
mescid.

Fatih Yenibahçe'de Akşemseddin caddesinde Mimarbaşı Sinan Ağa adıyla da anılan mescid günümüzde aynı adı taşıyan bir oyun parkı ile evler arasında kalmıştır. Üzerinde tarih kitabesi yoktur. Yine tarihi olmayan vakfiyesinin Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatından (974/1566) sonra tescil edildiği bilindiğinden (Ateş, s. 62) caminin daha önceki bir tarihte yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiyeden, Mimar Sinan'ın Yenibahçe'de yanında sıbyan mektebi ve çeşmesi de bulunan tek mescid vakfettiği öğrenilmektedir. Mescid ayrıca *Tezkiretü'l-ebniye*'de ve *Tezkiretü'l-bünyân*'da zikredilmektedir. Evliya Çelebi'de de mescid aynı adla geçmektedir. Yalnız *Hadikatü'l-cevâmi*'de yanlış olarak "Mimar Sinan Mescidi der kurb-i Aşkâpısı" başlığıyla Süleymaniye Camii yakınında gösterilmektedir. Mescidin yanındaki mektep günümüze kadar gelmemişse de çeşme ve su haznesi halen mevcuttur.

1918 Fatih yangınında sadece minaresi ve duvarları ayakta kalan mescid sonraları yıkılarak temel hizasına kadar inmiş, 1950'li yıllardan itibaren etrafına ve içine gecekondular yapılmış, zamanla bu gecekondular beton evlere dönüşmüştür. Bu arada Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin aracılığı ile mescid arazisinin ve çevresindeki kalıntıların değerlendirilmesi için Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nce

burada yalnız minareyi korumak şartıyla kültür sitesi yapılmasına dair proje yarışması açılmışsa da Semavi Eyice'nin gayretleriyle mescid ve arazisi kurtarılmış, 1976'da Vakıflar İdaresi tarafından ihya edilerek tekrar ibadete açılmıştır. Bina yeniden yapılırken Cornelius Gurlitt'in 1918 yılından önce çizmiş olduğu kroki, Ali Saim Ülgen'in yayımlamak üzere Türk Tarih Kurumu adına hazırlamış olduğu restitüsyon çalışmaları ve 1973'te yapılan kazı sonuçları esas alınmıştır. Yangından az hasarla kurtulan minare de 1938 ve 1962 yıllarında onarım görmüştür.

Mimar Sinan, yeknesaklıktan kaçınarak mescidin yakınındaki Şahhüban Sıbyan Mektebi'nde tek örtü altında uyguladığı yazlık ve kışlık mektep planını burada da uygulamıştır. Sokak dokusuna uydurulup tasarlanan caminin düzensiz biçimi özellikle ilgi çekicidir. Enlemesine dikdörtgen planlı mescid eyvan tarzında önü açık, diğeri tamamen kapalı yanyana iki bölümden oluşur. Bunlar yazlık ve kışlık bölümlerdir. Gurlitt'in planında yazlık kısmın, önündeki sokaktan altı basamaklı merdivenle çıkılacak yükseklikte olduğu görülmektedir.

Bugün mescide girişi sağlayan kapı, mescid ve minare arasında olup üstü tamamen kapatılmış olan yazlık kısmı pencere duvarla çevreleyen avlunun giriş kapısıdır. Mihrap aksamında olmayan, son derece mütevazi bu kapının solunda baca tipi minare, sağ tarafında ibadet mekânı yer alır. Yazlık bölüm, içerisinde mihrabı bulunan ve mescidi kısmen "L" şeklinde kuşatan, oldukça geniş bir son cemaat yeri olarak nitelenebilir. Yarım yuvarlak niş şeklindeki mihrabın her iki tarafında katlı pencere vardır. Doğu tarafındaki üç pencere iptal edilerek dolaba dönüştürülmüş, diğer mekânla ortak olan

Mimar Sinan Mescidi'nin minaresi

duvara ise iki pencere açılmıştır. Altta pencereler dikdörtgen, üsttekiler sivri kemerli alçı vitray olarak yapılmıştır. Tavan pasalı ahşaptır ve duvarlar alt pencere hizasına kadar ahşapla kaplanmıştır. Minareyi de kısmen içine alan bu bölümde hanımlara ait bir yer bulunmaktadır. Cemaatın az olduğu zamanlarda mescid olarak kullanılan bu mekândan yine sade bir kapı ile harime geçilir. Tuğla-taş sıralarıyla örgülü duvarları iki kat pencere süsler; tavan da aynı özelliktedir. 1981 yılında taştan yapılan dikdörtgen mihrap çok sadedir. Çokgen mihrap nişinin iki köşesine düz sütunçeler yerleştirilmiş, üzeri sivri kemerle son bulmuştur. Mihrap duvarında dört, batıda altı, kuzeyde üç, doğu duvarında iki pencere yer alır. Üst katta kalem işiyle pencere görünümü verilen bu duvardaki alt pencerelerin üstü alınlık şeklinde kalem işiyle bezenmiştir. Hemen üzerinden yeşil rengin hâkim olduğu, rûmîlerle süslenmiş bir âyet kuşağı mescidi çepeçevre dolanmaktadır. Etrafı üç yönden kırmızı palmet motifliyle süslenmiş alçı vitray pencerelerin arasında yine şemse motifleri yapılmış, duvarlar yeşil, kırmızı, siyah ve beyazın ağır bastığı bitkisel süslemeli bir bordürle nihayete ermiştir. Kuzeybatıdaki müezzin mahfilinin yanından kadınlar mahfiline çıkılır. Vaaz kürsüsü ile minberi ahşaptandır. Ayvansarâyî'nin Hâkîzâde Halî Efendi tarafından yaptırıldığını söylediği minber (*Hadikatü'l-cevâmi*, I, 199) yangında yok olmuştur.

Mimar Sinan'ın diğer bazı ahşap çatılı mescidlerinde olduğu gibi burada da mescidin bünyesinden ayrı olarak avlu kapısının yanına yerleştirilmiş sekiz köşeli, bir bacayı andıran, şerefesiz, 10 m. yüksekliğindeki taş minare yatay bilezikle üçe bölünmüş ve düz bir yüzeyin meydana geti-

Mimar Sinan Mescidi - Yenibahçe / İstanbul

MİMAR SİNAN MESCİDİ

receği yeknesaklıktan kurtarılmıştır. Mermer ezan okuma yerinin minare kompozisyonunun estetiğini bozmayan çerçevesel mihrap şekilli açıklıkları taşçılık sanatının güzel örneklerinden sayılır. Pencerelemin hemen üstü palmet motifleriyle bir taş gibi kuşatılmış ve üst örtüsü basit bir kubbecikle nihayetlenmiştir. Osmanlı mimarisinin klasik çağındaki bu şerefesiz minare Mimar Sinan'ın buluşudur; Sinan denediği tiplerden en güzelini kendi mescidinde inşa etmiştir. Diğer bir örneğine daha rastlanmayan bu minare Urfa Ulu-camii minaresinin minyatür bir benzeri sayılabilir. Gurlitt'ten öğrenildiğine göre Yenibahçe'de günümüze ulaşmamış Kaptan Sinan Paşa Mescidi'nin de böyle bir baca minaresi vardı. Bugün kırma çatı ile örtülü olan Mimar Sinan Mescidi'nin de Takkeci İbrahim Ağa Mescidi'nde görüldüğü gibi en ihtişamlı devrini yaşayan İznik çinileriyle kaplı olduğunu ve içinde yaldızlı ahşap gizli bir kubbesi bulunduğunu söylemek mümkündür.

Mescidin yanındaki sıbyan mektebine avlunun içinden merdivenle giriliyordu. Kareye yakın bir plana sahip bodrumlu binanın üstü herhalde ahşap çatı ile örtülü idi. Yine mescidin yanındaki çeşme de geçirdiği onarımlarla günümüze kadar gelmiştir. Hiçbir süslemesi ve kitâbesi olmayan, sivri kemerli, som mermerden ayna taşı bulunan çeşmenin iki tarafında birer seki yapılmıştır. Hemen yanındaki su haznesi etrafını saran evlerin arasında kalmıştır.

Mimar Sinan, kendi imkânları ile inşasını gerçekleştirdiği bu mescid için bir de vakıf tesis ederek içinde sundurma, köşk, havuzlar ve akarsuyun bulunduğu, mescide bitişik bir bostanı, çok sayıda ev, dükkân ve 300.000 gümüş akçe vakfedip geliriyle "kıyamete kadar" yaşatılmasını ve kendisinden sonra başmimar olacakların evkafına nezaret etmesini şart koşmuştur. Ayrıca vakfiyesinin vazife kısmında mescidde imamlık yapacak kişiye namaz kıldırması için günde 3 akçe ve her gün Yâsin okuyup sevabını vâkıfın ruhuna bağışlaması için de 1 akçe verilmesini istemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretü'l-ebniye*, s. 86; a.e. (s. nşr. Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar-Belgeler* içinde), İstanbul 1988, s. 68; a.mlf., *Tezkiretü'l-bünyân* (a.e. içinde), s. 32; *Tuhfetü'l-mîmârîn* (a.e. içinde), s. 86; a.e. (nşr. Rifki Melûl Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eserleri I: Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler* içinde), Ankara 1965, s. 30; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, I, 313; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*,

I, 199; İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul 1948, s. 96-104; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 62; a.mlf., "İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri", *TM*, sy. 10 (1953), s. 255; C. Gurlitt, *İstanbul'un Mimari Sanatı* (trc. Rezan Kızıltan), Ankara 1999, s. 76; Ali Saim Ülgen, *Mimar Sinan Yapıları*, Ankara 1989, İv. 177; Yüksel Yol-daş Demircanlı, *İstanbul Mimarisini İçin Kaynak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 249; İbrahim Ateş, *Mimar Sinan Vakfı*, İstanbul 1990, tür.yer.; *Fâtih Câmilî ve Diğer Tarihi Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 169; M. Baha Tanman, "Osmanlı Dönemi Eserleri", *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, İstanbul, ts. (Fatih Belediyesi), s. 89; Aptullah Kuran, "Mimar Sinan'ın Mescidleri", *Semavi Eyice Armağanı*, İstanbul 1992, s. 142-143; Gözde Ramazanoğlu, *Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı*, Ankara 1995, s. 198-201; Aygün Ülgen, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul 1996, s. 142-146; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârisi VI*, İstanbul 2004, s. 369-370; Doğan Kuban, "Mimar Sinan ve Türk Mimarisinin Klasik Çağı", *Mimarlık*, sy. 49, İstanbul 1967, s. 38; Aygen Bilge, "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar", a.e., sy. 67 (1969), s. 28-33; a.mlf., "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar II", *STY*, sy. 5 (1973), s. 141-173; Erdem Yücel, "Mimar Sinan Mescidi", a.e., sy. 3 (1970), s. 49-58; "Mimar Sinan'ın Fatih Akşemsettin Mahallesindeki Mescidinin ve Çevresindeki Kalıntıların Değerlendirilmesi Alt Komisyonu Raporu", *Mimarlık*, sy. 85 (1970), s. 16; N. Esra Dişören, "Mimar Sinan Mescidi", *DBİst.A.V*, 468-469.

SEMA DOĞAN

MİMARBAŞI

Osmanlı döneminde
Hassa Mimarları Ocağı'nın başı.

Mimar ağa, Hassa mimarbaşı, sermi'mârân-ı Hâssa da denilir. Devletin kuruluşundan başlayarak saray ve devlet inşaatlarında mimarlara görev verildiği bilinmekle beraber Hassa Mimarları Ocağı'nın İstanbul'un fethinden sonra kurulduğu anlaşılmaktadır. Sarayın Birün kısmından sayılan ocak teşkilâtta şehreminine bağlı idi. Ancak şehreminliği malzeme tedariki, masraf ve yevmiyelerin ödenmesi gibi idarî işleri görmekte olup teknik işlerin tamamı mimarlar ocağına bırakılmıştı. Ocağın görev alanı ve yetkilerini belirleyen işler şöyle sıralanabilir: Saraya ve devlete ait her türlü inşaat ve tamirat için ön keşif yapmak, inşaatı ve tamiratı gerçekleştirmek, masraf defterlerini tutmak, işin bitiminde son keşfi yapıp kabul etmek; vakıflarla ilgili inşaat ve tamiratları gerçekleştirmek; gayri müslim cemaatlere ait mâbedlerin tamir veya genişletilmesinin gerekli olup olmadığına ilişkin keşifler yapmak; İstanbul'daki inşaat ve şehircilik hizmetlerini yerine getirmek;

mâbedlerin, şehir surlarının, su yolları ile ana yolların kapanmamasını sağlamak; yangın ihtimallerinin azaltılması için özel inşaatları kontrol etmek ve gerektiğinde ruhsata bağlamak; seferlerde askerin geçeceği yolların açılması, onarılması, köprü yapılması gibi ordu hizmetlerini ifa etmek; inşaatlarda çalışan usta ve işçilerin yevmiyelerini, inşaat malzemelerinin evsafını ve fiyatlarını tesbit etmek; eyalet mimarlarını kontrol edip gerektiğinde bunlara ehliyet vermek; mahkemelerde bilirkişilik yapmak. Bu işleri görebilmek için mimarbaşının nezâretinde bir fen heyeti oluşturulmuştu. Topkapı Sarayı'nda Yalı Köşkü ile Sepetçiler Kasrı'nda oturan bu heyetin dışında Vefa civarında "mimarbaşı kârhanesi" denilen bir atölye de bulunuyordu (Evliya Çelebi, I, 511).

Mimarbaşılığa tayinler ocak içerisinde halifelik ve kethüdâlık mertebesine ulaşmış olanlarla suyu nâzırı arasından yapılıyordu. Ocakta bütün tayinler ve yükselmeler mimarbaşının arzı üzerine sadrazamın buyrulması ile oluyordu. Mimarbaşılığa tayinler XVII. yüzyıl ortalarına kadar kaydı hayat şartıyla idi. 1054'te (1644) Kasım Ağa'nın azledilmesiyle bu sisteme son verilmiştir. Bu göreve getirilenler daha önceden kazanmış oldukları müteferrika vb. unvanları da koruyorlardı. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'un kuruluşunun (1795) ardından buradan mimarlar yetişince mimarbaşı tayinlerinde değişiklik yapılarak bu göreve mühendishâne hulefâsından olanların getirilmesi kararlaştırılmıştır (Beydilli, s. 83).

Bütün ocak mensupları gibi mimarbaşılar da ulûfeli idi. XVII. yüzyılda ulûfeleri 31-45 akçe arasında değişiyordu. Ulûfe dışında başka gelirleri de vardı. Miriye ait inşaat ve tamiratlardan "harc-ı mi'mârî" adıyla bir pay ve İstanbul'daki dükkânlarla "milel-i selâse" denilen Rum, Ermeni ve yahudî cemaatlerine ait evlerden belirli bir rûsûm alıyorlardı. Vize sancağında da bir mimarbaşı arpalığı bulunuyordu, 1802'de bunun yıllık geliri 8883 akçe idi (BA, Cevdet-Saray, nr. 2860, 3750). Mimarbaşının emrindeki hassa mimarları dairesi, saray ve İstanbul dışında miriye ve vakıflara ait inşaat ve tamiratları yapma görevleri dolayısıyla imparatorluk ölçüsünde iş görmekteydi.

XVII. yüzyılda Hassa Mimarları Ocağı'nda 150 mimarın kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır. 1691'de bu sayı otuz beş - kırk kişiye kadar düşmüş, yüzyılın sonunda on bir kişi kalmıştır. 1604'te bunların yaklaşık